

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДЧА ПОМИЛКА ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИНУ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діяльність слідчого розглядається як пізнавальний процес, що потребує від суб'єкта його здійснення наявності відповідних розумових, фізичних і моральних якостей. Наявність в більшості кримінальних проваджень ситуацій з мінімальним об'ємом інформації, дефіциту часу, протидією розслідуванню негативно впливають на якість досудового слідства і приводять до помилок, що знижують ефективність розслідування.

Слідча помилка є складовою в системі помилок у праві (юридичних помилок). Юридична помилка – результат (фрагмент, епізод), який реалізується людиною в правовій сфері. І чим вона ширше й різноманітніше, тим більше ймовірність настання помилки.

Юридична природа помилки визначається наступними ознаками:

1. Наявність негативного результату (фрагмента, епізоду) як наслідок неправильної вольової дії соціального суб'єкта, нерозривно пов'язаного з реалізацією прав і свобод особи, її законних інтересів.

2. Істотність. Немоżliвість конкретній людині реалізувати свої права, свободи й законні інтереси.

3. Явище соціальної дійсності «об'єктивно протиправне». Протиправність помилки не пов'язана з порушенням норм права, а полягає в тому, що вона перешкоджає досягненню тих цілей суспільного розвитку, які закріплені в законодавстві.

4. Помилка в праві вимагає здійснення відповідного юридичного розгляду, що припускає визнання й виправлення помилки відповідно до встановленого законом порядку.

5. Має ненавмисний характер і сприяє створенню умов настання несприятливих наслідків для учасників правовідносин.

Мотивована вольова діяльність людини є найважливішою рисою, яка дозволяє прогнозувати її наслідки. У юридичної діяльності, у сфері правового регулювання за зазначеним критерієм виділяються два види поведінки – правомірне й протиправне (правопорушення). Це дозволяє відокремити наступні типи помилок у праві – помилки, що допускаються в межах правомірної поведінки, і помилки, чинені в межах правопорушення.

Діяльність працівників правоохоронних органів (в тому числі діяльність слідчого з розслідування злочинів) при виконанні своїх посадових обов'язків відноситься до правозастосовної діяльності. Під останньою розуміємо владну діяльність компетентних органів держави та посадових осіб з підготовки та прийняття індивідуальних рішень у юридичній справі на основі юридичних фактів та конкретних правових

норм. Прийняття вказаних рішень працівниками правоохоронних органів може суттєво вплинути на обсяг прав і свобод людини та громадянина, а помилки в застосуванні норм права можуть породжувати низку негативних наслідків.

Правозастосування – це точне виконання передбачених нормами права дій, дотримання встановлених правом заборон і, звичайно, використання суб'єктом своїх повноважень. Тому, для визнання дій суб'єкта правозастосування помилковими, необхідно визнати їх невідповідність тим чи іншим вимогам правової норми. При цьому варто підкреслити, що правові норми, які застосовуються працівниками правоохоронних органів, містять в основному суворо імперативні розпорядження, що зобов'язують їх приймати чітко визначене, однозначне правозастосовне рішення. Можливості правозастосування у таких випадках жорстко регламентовані змістом норми. Разом з тим, в залежності від ситуації у кримінальному провадженні, замість зазначеного нормативним актом варіанту поведінки норма права наділяє слідчого певним обсягом дискреційних повноважень. Йому надається можливість залежно від слідчої ситуації, керуючись криміналістичними (тактичними) рекомендаціями, на власний розсуд самому обирати варіант правозастосовного рішення.

Існує чимало точок зору на зміст та ознаки слідчої помилки. Слідча помилка розглядається як ненавмисно перекручене пізнання об'єктивної дійсності, будь-які, ненавмисні порушення закону, недоліки й недогляди, допущені на початковому етапі кримінального провадження та подальшого розслідування злочину, усяка неправильність процесуальної діяльності, у тому числі й у розумовому процесі компетентної особи, як і будь-які неправильні дії слідчого, що не мають характеру слідчого свавілля, спрямовані по його суб'єктивній думці на якісне розслідування, але тягнуть за собою порушення прав і законних інтересів осіб, які залучені у будь-якої формі в процес розслідування.

Але тут не враховується мотивація слідчої помилки, немає зв'язку з негативними наслідками, до яких приводять слідчі помилки.

Вчені-криміналісти не мають єдиної думки з приводу розуміння мотивації слідчої помилки. Одна думка, що вона має винятково ненавмисний характер, інша – віднесення до помилок також і навмисних відступів слідчого від вимог закону й наукових (криміналістичних) рекомендацій, незалежно від міркувань, якими керувався слідчий.

Якщо брати до уваги ознаки юридичної помилки, то навмисне неправильне застосування норм права та криміналістичних рекомендацій повинне розцінюватися як посадовий злочин (злочин в сфері службової діяльності).

Припускаючи помилки ненавмисно, слідчий не усвідомлює небезпечний характер своїх дій, не передбачає й не може передбачати можливості настання у зв'язку з цим негативних наслідків. У таких

випадках, якщо помилка тим, чи іншим чином виявлена, у особи, що її здійснила, виникає об'єктивне бажання виправити й усунути шкідливі наслідки всіма можливими способами, тому що помилка – негативний критерій його роботи.

Якщо помилка навмисна, слідчий свідомо передбачає негативні наслідки своєї діяльності з розслідування конкретного кримінального провадження у вигляді втрати доказів, затягування строків розслідування, закриття кримінального провадження.

Слідчу помилку можна розглядати як обумовлений оманю або необережністю негативний результат юридично значущої діяльності, що здійснена в супереч нормам права та криміналістичним (тактичним) рекомендаціям особою, яка згідно до своїх посадових обов'язків провадить розслідування й перешкоджає досягненню цілей окремої слідчої дії (кримінального провадження), приводить до виникнення нових, зміну або припинення існуючих прав і обов'язків учасників кримінального процесу.

В деяких випадках слідча помилка може бути зафіксована в якому-небудь акті реагування, якщо вона ненавмисна – може бути виявлена й виправлена при здійсненні кримінального провадження самим слідчим та зафіксована відповідними документами. Помилку (як ненавмисну, так і навмисну) може виявити й прийняти заходи до її усунення прокурор або суд, інші посадови особи – наприклад начальник слідчого відділу, слідчий-суддя на різних етапах розслідування. В даному випадку знання ознак слідчих помилок надає можливість їх виявлення та визначення шляхів усунення їх негативних наслідків.

З'ясування мотивації виявлених помилок надає можливість викрити недобросесних співробітників, схильних до зловживання владою або службовим становищем, одержанню неправомірної вигоди.

Сокиран Федір Михайлович,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ СЛІДСТВА ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІ КОРУПЦІЇ

Вагому роль в питаннях боротьби з корупцією відіграють слідчі підрозділи Національної поліції, в тому числі і управлінський апарат, які знаходяться на етапі їх реформування.

Слідчі підрозділи Національної поліції України займають винятково важливе місце в системі державних правоохоронних органів, оскільки саме вони безпосередньо пов'язані із здійсненням кримінального переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.